

SEÇİLMİŞ ULUSLARARASI ÇALIŞMALARDA MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ: SÖYLEME VE YÖNTEME İLİŞKİN SORUNLAR

RECAİ COŞKUN*

Giriş

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) uluslararası bilimsel çalışmalara yoğun olarak konu olmaktadır. İster Türk ister yabancı araştırmacılar tarafından yürütülsün, bu çalışmaların genel olarak bir “olumsuzlaştırma” niyeti taşıdıkları görülmektedir. Bu çalışmanın amacı “bilimsel” çalışmaların MHP söz konusu olduğunda karşı karşıya kaldıkları “kavram” ve “yöntem” sorunlarına dikkati çekmek ve bu alanda bundan sonra yapılacak çalışmalarda benzeri sorunların ortaya çıkmadığı bir literatürün oluşmasına katkı sağlamaktır.

Siyaset bilimi alanındaki çalışmalarda MHP'nin menfi algılanışının ve yansıtılışının değişik nedenleri vardır. Özellikle 1970 ve 1980'lerde MHP'yi yabancı basına taşıyan Türk ve Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklu yazar ve gazetecilerin “Marksist-solcu veya liberal” gelenekten gelmeleri bu olumsuzlaştırmayı besleyen gerekçelerin başında gelmektedir. Aynı şeyi Batı üniversitelerinde ve araştırma kuruluşlarında çalışan Türk kökenli akademisyenler için de söylemek mümkündür. Ayrıca, Ağca olayı sonrasında Batı kamuoyuna karşı MHP hakkında yürütülen dezenformasyon ise MHP ve “Bozkurtlar”¹ dünyanın en tehlikeli örgütleri arasında göstermek için müsait bir zemin sağlamıştır². Burada ilginç olanı, Türkiye'de “Bozkurtlar” diye bir örgüt olmamasına rağmen Kushner (2003) ve Deliso (2007) ve daha birçok yazarın bütün “bilimsel” açıklamalarını böylesi bir örgütün varlığı üzerinden yürütmeleridir. MHP ile ilgili çalışmalar nedense bu türden hata ve çelişkilerle doludur.

* Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Olumsuzlaştırmanın muhtemel bir başka nedeni ise “milliyetçiliğin” karşılığı olarak “nasyonalist” kelimesinin seçilmesi ve bu kavramın Batı kamuoyu ve akademik çevrelerde “ırkçılığa” yakın bir yerde durmasıdır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’sında ve genelde de dünyada “nasyonalizm” hastalıklı kelimelerden biri olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Doğal olarak Batılı “nasyonalist” partiler hangi ülkede olursa olsun ırkçılıktan, antisemitizmden, yabancı ve göçmen düşmanlığından beslenen siyasi akımlar olarak resmedilmiştir. Batı’daki birçok “nasyonalist” parti için bu tanımlamaların bir gerçeklik payı olduğu da aşikârdır (Back and Solomos, 2000). Oysa Türk milliyetçiliği asla Batılı anlamda bir nasyonalizm içeriği taşımaz. Bunun sosyokültürel gerekçeleri bir yana, Türk milliyetçiliğinin tarihsel gelişiminde sömürgeci bir dönem olmadığından sömürgeciliğin tabii çıktısı olan göçmen ve sığınmacı karşıtlığına dayalı bir milliyetçilik anlayışı geliştirmenin zemini de zaten yoktur. Ayrıca, pek dikkat edilmese bile “nasyonalizm” e denk gelen Türkçe karşılık “milliyetçilik” değil, “millîcilik” veya günümüzde belli kesimlerce tercih edilen “ulusalcılık”tır. Milliyetçilik ile Batı nasyonalizminin muhteva olarak da örtüştüğü söylenemez. Özellikle Türk milliyetçiliğinin “kendi değerlerini olumlulayan” boyutuna karşılık “Batı nasyonalizmi” diğer milletleri “olumsuzlaştırarak” ırkçı bir noktaya daha yakın durmaktadır. Bu iki kavramın- “milliyetçilik” ile “nasyonalizm”- farkı önemsenmeli ve daha fazla araştırmaya konu edilmelidir.

Batı yazınında ve kamuoyunda MHP’nin menfi algılanmasının bir başka nedeni de MHP’nin “Batı medeniyeti” ile “Türk medeniyeti” arasındaki ayrımı sürekli vurgulaması ve kendisini Batı medeniyetine eklememek yerine bir Türk medeniyeti seçeneği inşa etmeye adanmasıdır. MHP literatürde yaygın olarak Pantürkçü³ ve Turancı olarak nitelendirilerek bu ayrım delillendirilmektedir. MHP’nin kendini Batı medeniyeti dışında bir yerde konumlandırma ve Türk-İslam medeniyetini yeniden inşa hedefi bu hareketin “evrensel değerler”den kopuk bir akım olduğuna ilişkin iddiaların ortaya atılmasının gerekçesi olmaktadır. Oysa Türkiye’de “evrensel değerler” olarak adlandırılan ve bütün toplumlar için belli “insani” normları öngören düşünce ile Batı düşüncesindeki “evrenselciliğin” mahiyeti arasındaki farka dikkat edilmemektedir. MHP’nin itirazı Batı-merkezli evrensel kurgulamanın sakatlığıdır. Zira bu evrensel kurgulamada Batı dışındaki topluluklar için insani ve adil önermeler bulunmamaktadır. Bu hem kadim Grek-Roma geleneğindeki “medeni-barbar” ayrımı hem de Batı’nın Hristiyanlık yorumunda kendini açıkça gösterir.⁴

Bilimsel çalışmalarda MHP söz konusu olduğunda “birincil veriler”den özellikle kaçınılması göze çarpan önemli eksiklerden bir diğeridir. Araştırmacılardan hiçbirisi, MHP ve Ülkü Ocakları yöneticilerinin kendilerine yöneltilen iddialara karşı neler düşündüklerine dair bir inceleme yapma gereği duymamaktadırlar. Bu eser kapsamında ele alınan çalışmaların hiçbirinde “söz konusu çalışmayı” yürütmek için MHP yöneticileri ile bire bir “mülakat” veya

“anket” türünden bir veri edinme yöntemi benimsenmemiştir. Dahası MHP’ye ait belgeler de (örneğin Parti Programları, Seçim Beyannameleri, Büyük Kurultay ve Meclis Konuşmaları) ya hiç dikkate alınmamakta veya ön yargılı yorumlara konu edilmektedir. Bu çalışmalarda sıkça görülen bir diğer husus ise bu bilimsel çalışmalara imza atan yazarların (örneğin Arıkan, 2002) MHP’ye ilişkin iddia ve yargılarına delil olarak daha çok MHP’ye ideolojik karşıtlığı ile bilinen gazete yazılarını kullanmalarıdır. Elbette gazete yazılarının da bir bilimsel çalışma için kullanılması mümkündür, ama en temel iddiaların delillendirilmesi sadece “seçilmiş” gazete ve yazılar üzerinden yapılırsa bu bir “ön yargı”ya işaret eder.

Son olarak, MHP etrafındaki bu olumsuz kurgulamanın bir diğer nedeni olarak bu hareketin daha çok “dışarıdan” araştırmalara konu edilmesi; “içeriden” yani milliyetçi gelenekten gelip de MHP’yi bilimsel çalışmalara konu eden bir literatürün henüz yeterince inkişaf etmemesidir. MHP’ye “içeriden” bir yaklaşım bir yöntem olarak gereklidir. Bu içeriden yaklaşım şüphesiz bir taraftarlık anlamında değil, araştırmaya konu edilen kültürel ve ideolojik bağlama hâkimiyet ve “yerellik” bakımından önemlidir (Barnard 2002: 275).

Aşağıda, bu tespitler ışığında ayrıntılı tartışmalar yapılacaktır. Çalışmanın akışı şu şekilde kurgulanmıştır. Öncelikle çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Müteakiben, yabancı yayınlarda MHP’nin adlandırılmasında yaşanan soruna ilişkin örnekler verilecek ve bunun nedenleri sorgulanacaktır. Daha sonra ise MHP’nin politik yelpazedeki yerine ve ideolojisinin niteliğine dair yapılan değerlendirmelerin temelsizliği veya yetersizliği sorunu üzerinde durulacaktır. Son olarak, MHP hakkındaki çalışmalarda gözlenen yöntem sorunları ele alınarak bu sorunun nedenleri incelenecektir.

Çalışmanın Çerçevesi ve Yöntemi

Bu çalışmanın odağında MHP ile ilgili seçilmiş uluslararası eserlerde yaşanan kavramsal ve yönetsel sorunlar yer almaktadır. Yapılan ön literatür incelemesinde göze çarpan kavramsal sorunlardan biri MHP’nin İngilizceye çevirisi alanında yaşanmaktadır. Elbette her çeviri, kendi dil bağlamından uzaklaştıkça belli anlam kaybı veya farklı anlamlar yükleme riskini de beraberinde getirir. Ancak MHP ile ilgili çalışmalarda bu anlam kaybı ve/veya farklı anlam yükleme sorununu aşağıda ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, yazarların eksik bilgi veya ön yargılarından beslenmektedir.

Çalışmanın odağındaki ikinci husus ise, MHP’nin ideolojik yelpazedeki yerine ilişkin yaşanan savrulmuşluk ve gelişigüzelectedir. Değişik çalışmalarda farklı nitelendirmelerin yapılmasının arka planında bilgi eksikliğinin olduğu görülmektedir. MHP’nin siyasi yelpazedeki konumunu belirlemek adına kuramsal çerçevelerden yararlanma girişimleri, Arıkan (2002) ve Akgün (2002) gibi birkaç istisna dışında görülmemektedir. Bu iki yazar da çalışmalarında “sonuçtan sebebe” doğru bir yöntem kullandıkları için önemli hatalar yapmaktadırlar. Ya-

zarlar öncelikle MHP'yi bir "kalıp" içerisine koymakta, sonrasında ise bu eylemlerine dayanak aramaktadırlar. Bu alandaki hemen bütün eserlerde MHP, yazar(lar)ın tamamen keyfî nitelendirmeleriyle siyasi yelpazede konumlandırılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde MHP'ye ilişkin ortaya atılan politik sıfatların çeşitliliği ve gerekçeleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü olarak ele alınacak boyut ise fikir yürütmede bilimsel kaygıların gözetilmemesidir. Gerçekten de MHP söz konusu olduğunda, bilimsel çalışmada kullanılan ciddi veri derleme ve çözümlene yöntemlerine hemen hiç başvurulmayıp daha çok gazete haberleri (örneğin Arıkan, 2002) veya kişisel yargılar üzerinden (örneğin Yavuz, 2003)⁵, fikir yürütülmektedir. Bilimselliğin en temel ölçütlerine bile sadık kalınmayan bu çalışmaların, uluslararası tanınırlığı olan dergiler ve yayınevleri tarafından yayımlanması hususu ayrıca meraka değerdir.

Bu çalışmada incelemeye konu olan eserlerin seçiminde;

(a) 1990 sonrası yayımlanmış olmak; (b) Başlık, anahtar kelimeler veya kitap ise indeksinde MHP adının geçmesi ölçütleri dikkate alınmıştır. Çalışmanın amacı ve zaman kısıtı dikkate alındığında 1990 tarihi makul gözükmektedir. 20 yıllık bu dönem hem Kurucu Genel Başkan Alpaslan Türkeş hem de Türkeş sonrası kısa bir dönem hariç partiyi bugüne taşıyan Devlet Bahçeli yönetimini kapsamakta ve siyasi partiler üzerinde yapılacak "dönemsel" bir çalışma için de yeterince gözlem yapma imkânını sunmaktadır. Elbette bu ölçütlere uyan bütün yayınlara ulaşmak mümkün olmadı. Esasen buna gerek de yoktur, zira incelenen çalışmalar belli çıkarsamalar yapmak için yeterlidir. İncelemeye konu edilen çalışmalar ise "akademiklik" ölçütüne göre tasnif edilip gazete ve popüler dergilerde yer alanları elenmiştir. Şüphesiz bu alanda daha geniş çaplı çalışmalara ihtiyaç vardır. Özellikle MHP'ye dair yargılarda dönemselliğin olup olmadığını anlamak için 1970'ler, 1980-1997 ve 1997'den günümüze uzanan bir dönemlendirme yapılabilir ve karşılaştırmalı bir mantıkla konu daha derinlemesine incelenebilir. Bu bakımdan, bu çalışmayı genellemelere varılabilecek bir sondaj olarak değerlendirmek mümkündür.

MHP'ye Dair Çalışmalarda Çeviri ve Siyasi Konumlandırma Sorunları

MHP söz konusu olduğunda yabancı yayınlarda iki temel kavramsal sorun gözükmektedir: Bunlardan birincisi, MHP'nin İngilizceye çevirisinde gözlenen farklılık⁶; ikincisi ise MHP'nin siyasi yelpazedeki yerinin belirtilmesinde yaşanan keyfîlik ve savrukluktur. Aşağıda, bu iki soruna ilişkin örnekler verilecektir.

MHP'nin İngilizceye çevirisinde üç yol benimsenmektedir: Birincisi ve en yaygın olanı Nationalist Action Party (NAP) (örneğin, Akarca ve Tansel 2007; Yavuz 2003; Başkan 2006) şeklindedir. İkinci çeviri şekli ise Nationalist Movement Party (NMP) (örneğin, Makovsky 1999; Hillenbrand 2007; Deliso 2007; Salt 1995: 22) olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ve en az tercih edileni ise hem NAP

hem de NMP'nin (örneğin Kushner 2003; Østergaard-Nielsen 2001) birlikte kullanılmasıdır.

Yaygın olarak kullanılan ancak zannımca yanıltıcı olan "Nationalist Action Party" çevirisi MHP hakkındaki olumsuz algıya yol açar niteliktedir. Burada bir hata görülmektedir. Her ne kadar "action" ile "movement" eş anlamlı kullanılabilse de MHP'nin İngilizceye çevirisi söz konusu olduğunda doğru kullanımın Nationalist Movement Party olması gerektiği görülmektedir. Zira "action" kelimesi, MHP'nin bir düşünsel hareketten çok siyasi eylemlerden beslenen bir parti olduğu izlenimini vermektedir. Oysa düşünsel ve ideolojik akımlar için "movement" daha uygun bir karşılığa denk gelmektedir.

Sorun sadece çeviri tercihi ile ilgili değildir, yanlış bilgiler de oldukça fazladır. Örneğin Tocci (2001:10) MHP'nin önce Nationalist Action Party, sonrasında ise adını değiştirerek Nationalist Movement Party olduğunu sanmaktadır⁷. Østergaard-Nielsen (2001) ise kitabının kısaltmalarında MHP'yi "Millî Hareket Partisi" olarak yanlış adlandırmakta, bu yanlış adlandırmayı kâh "National Movement Party" (s. xiii) kâh "National Action Party" olarak (s.145) zikretmektedir. Yine Mecham (2004) benzeri hataya düşmekte; MHP'yi Türkçe "Millî Hareketçi Partisi" (s.355), bir başka yerde ise "Millî Hareket Partisi" (s.357) ve İngilizce karşılığını da "National Action Party" olarak adlandırmaktadır. Bir ad üzerinde bile bunca hatanın yapıldığı bu çalışmaların içinde esasa dair ne denli yanlışlar olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerekir. Daha da hayal kırıklığı yaratana, bu türden yanlışların sadece yabancı yazarlar tarafından değil, "siyaset bilimi uzmanı" Türk yazarlar tarafından da yapılmasıdır. Örneğin Aydıntaşbaş'da (1998: 35) MHP'nin adını "Millî Hareket Partisi" ve İngilizcesini de "National Action Party" şeklinde yanlış yazmaktadır.

Bu meyanda göze çarpan bir diğer konu ise, MHP'nin siyasi yelpazedeki yerinin tanımlanmasında kullanılan kavramlardaki keyfîlik ve dağınıklığıdır. Keyfîlikten kasıt, aynı eserde bile farklı nitelendirmelerde bulunulmasıdır. Dağınıklıktan meram ise, her yazarın kendince ve herhangi bir çözümleme ihtiyacı duymadan, ortaya uluslararası yazında kabul görmüş ölçütler koymadan MHP'nin politik konumuna ilişkin yargıya varmasıdır. Bu politik konumlandırmaları üç ana kategoride ele almak mümkündür.

Gerçekten de MHP söz konusu olduğunda, bilimsel çalışmada kullanılan ciddi veri derleme ve çözümleme yöntemlerine hemen hiç başvurulmayıp daha çok gazete haberleri (örneğin Arkan, 2002) veya kişisel yargılar üzerinden (örneğin Yavuz, 2003^v), fikir yürütülmektedir.

Tablo 1: Yazında MHP'nin İdeolojik Konumuna İlişkin Nitelendirmeler

Sağcılık	<p>“Sağcı” (Gordon ve Taşpınar 2008: 10; Eligür 2007:4; Mecham 2004:348)</p> <p>“Aşırı sağcı” (Akgün 2002: 18)</p> <p>“Radikal sağ” (Bulut 2006: 129),</p>
Milliyetçilik	<p>“Milliyetçi” (Karpaz 2004: 20; Akarcalı ve Tansel 2007:9)</p> <p>“Sağcı milliyetçi” (Akgün 2002: 16-17; Mecham 2004:348)</p> <p>“İslami tonlu milliyetçi” (Karpaz 2004:324)</p> <p>“Seküler milliyetçi” (Akgün 2002: 29)</p> <p>“Aşırı milliyetçi” (Gordon ve Taşpınar 2008: 91)</p> <p>“Radikal milliyetçi” (Arpac ve Bird 2009:140; Öniş 2003: 27)</p> <p>“Ultra milliyetçi” (Arıkan 2002; Başkan 2006; Makovsky 1999: 159; Öniş 2003: 35; Yavuz 2003: 230)</p>
Faşizm	<p>“Faşist” (Deliso 2007: 100)</p> <p>“Faşizmsi” (Salt 1995: 16)</p> <p>“Ultra faşist” (Tocci 2001:8)</p> <p>“Neofaşist” (Deliso 2007)</p>

Öncelikle bu çalışmanın temel amacının “yabancı yayınlarda MHP ile ilgili kavramsal ve yöntemsel hataları tespit etmek” ile sınırlı olduğunu hatırlatmak gerekir. Çalışmanı, bu hata ve suçlamalar karşısında MHP'nin gerçek durumunu ortaya koymak gibi bir amacı yoktur. Esasen bu bir başka çalışmanın konusu olabilir. Ama bunca çelişkinin gözlendiği bir resim karşısında sormadan da geçilmiyor: Yukarıdaki tablo ne anlama gelmektedir?

Doğrusu siyasi alanda bir başka partinin daha bu denli değişik ve birbiriyle tezat teşkil eden sıfatlarla anılması çok sık rastlanan bir durum değildir. Elbette ideolojik pozisyonlar belirlenirken değişik karmalar söz konusu olabilir. Milliyetçi bir partinin “sağ” ile “milliyetçiliğin” farklı tonlarından oluşan karma adlarla anılması bir noktaya kadar anlaşılabilir bir durumdur. Ama Batı literatürünün “ırk-yabancı-göçmen” temelinde “dışlayıcı” ideolojik söylemi ile

Türk milliyetçiliğinin “kültür-medeniyet” birliği temelinde “kapsayıcı” söylemini aynı ideolojik kategoriye oturtmak nasıl mümkün olabilir? Kapsayıcı milliyetçiliğin temel özelliği, başka milletleri yermek yerine kendi kültürel değerlerine bağlılığı öne çıkarmaktır. MHP bu bakımdan yabancı düşmanlığı, antisemitizm gibi Avrupalı söylemleri asla benimsemeyen; ortak inanç, değer ve gelecek ülküsü etrafında millet düzeyinde örgütlenmeyi gaye edinen duruşuyla tipik bir “milliyetçi” partidir. Zannımca MHP ile ilgili milliyetçilikten başka hiçbir nitelendirmeye gerek yoktur. Ancak bu “milliyetçiliğin” Batı “nasyonalizm”inden farkını vurgulamak için Türk milliyetçiliği veya Türk-İslam Ülküsü gibi nitelendirmeler uygundur. Bunun daha berisi ve ötesi yoktur.

MHP'nin politik konumuna ilişkin en zorlama nitelendirmeler “faşizm ve Nazizm”dir. Marksist fraksiyonların bile birbirlerini sıkça faşistlikle suçladığı bir ideolojik ortamda, MHP'ye öteden beri bu tür yakıştırmalar yapılmıştır. Ancak iş, bunu bilimsel bir zeminde ortaya koymaya geldiğinde Karpat (2002:324), Arıkan (2002) ve Akgün (2002) örneklerinde görüldüğü gibi böylesi suçlamalar havada kalmaktadır. Örneğin Arıkan (2002:366) MHP'nin “asla Nazi sembolleri kullanmaması ve Avrupa'nın faşist geleneği ile asla bir bağlantı iddiasında bulunmaması nedeniyle neofaşist bir parti olamayacağını, “popülist-milliyetçi” parti kategorisine uyduğunu belirtmektedir. Arıkan'ın bu sınıflandırması da sorunludur, ama bu başka bir çalışmanın konusudur. Zaten sosyalizmi ve kapitalizmi reddeden (Karpat 2002:324) bir partinin Marksist söylemin “burjuvazi kapitalizmin şiddetçi ve diktacı unsurları” (Arıkan 2002: 363) olarak nitelendirdiği faşizmi savunması beklenemez.

Ayrıca, MHP'nin faşist ideolojiyi savunduğuna dair ortada hiçbir delil ve belge yok iken faşizmi reddettiğine dair bolca ifade ve belge sunmasının bilim insanları için hiçbir önemi yok mudur? Esasen, bir Türk milliyetçisinin kültürel muhit olarak karşıtı olduğu bir iklimin düşünsel ürünü olan bir ideolojiyi sahiplenmesi mantıksal olarak da sakattır. Bunu yapsa yapsa ancak “birkaç kendini bilmez taklitçi” yapabilir. Bu hususta onlarca belge arasından Alpaslan Türkeş⁸ tarafından dile getirilen şu sözler yeterli olur mu?

“İnsan kişiliğinin gelişip şekillenebilmesi, hür ve demokratik rejimlerde mümkündür. Hür ve demokratik olmayan rejimler insan şahsiyetine aykırıdır... Hür, demokratik düzene muhalif olan bütün rejimlere karşıyız, bunlara inanmıyoruz” (Türkeş 19??: 112) “... Türk cemiyetinde başka din veya ırka mensup kim-seleri imha etmek gibi bir düşüncenin tatbiki mümkün değildir. Binaenaleyh,

MHP bu bakımdan yabancı düşmanlığı, antisemitizm gibi Avrupalı söylemleri asla benimsemeyen; ortak inanç, değer ve gelecek ülküsü etrafında millet düzeyinde örgütlenmeyi gaye edinen duruşuyla tipik bir “milliyetçi” partidir.

Türk milleti içinde bir “Nazi” hareketi doğamaz, kafasını taklide kaptırmış üç beş kişi çıkarsa, onlar da gülünç olmaktan başka bir netice elde edemezler... Türk milleti bencil, menfaatçi ve korkak olmadığı için, gaddar, saldırgan ve zalim de değildir. Onun için faşizmin ve Nazizmin yerleşmesine bizim cemiyetimizde imkân görmüyoruz” (Türkeş 1977:40).

Bir not da MHP'nin “aşırı sağcılığı” üzerine düşmek gerekiyor. Akgün (2002) MHP'nin siyasi yelpazedeki görünümünü belirlemek için, Batı literatüründe bir partinin “aşırı sağcı” olarak nitelendirilebilmesi için bazı ölçütleri zikrettikten sonra, bu ölçütlerin aslında hepsinin birden bir partide bulunması gerekmediğini⁹ vurgulamaktadır. Yazar, çalışmasında “açık bir şekilde çoğulculuğa karşı tavır ve inanç geliştiren veya münevverlerin ve kamunun çoğunluğu tarafından bu şekilde nitelendirilen herhangi bir parti” “aşırı sağcı” olarak tanımlanır diyerek MHP'yi de bu sınıfa sokmaktadır (Akgün 2002: 18). Doğrusu burada tuhaf bir durum var. MHP kuruluşundan bu yana “demokrasi” ve “çoğulculuk” ile herhangi bir sorun yaşamamıştır. Bu durum, parti programlarından, seçim beyannameleri ve genel başkan konuşmalarına kadar her yerde görülen bir husustur. MHP kendi milleti için arzuladığı hakları bütün insanlığa teşmil edecek düzeyde kucaklayıcı bir anlayışı benimsediğini de beyan etmektedir.¹⁰ 2007 Temmuz Seçim Beyannamesi'nde MHP'nin milliyetçilik anlayışının ‘yaşa ve yaşat’ ilkesine dayalı olarak Türk milleti için arzu ettiği şeylerin bütün insanlık için de arzu edildiğini ve bunun bir anlamda ‘küreselleşmenin insanileşmesi’ olarak düşünüldüğü de ifade edilmektedir (s.10). Demokrasi, Genel Başkan Bahçeli'nin hemen her Meclis Grup konuşmasında üzerinde durduğu bir husustur. Örnek niteliğinde bir alıntı yapacak olursak: “... hem demokrasinin hem de Türkiye'nin geleceğini ve sağlığını düşünmek bizim temel varlık sebebimizdir” (Bahçeli 2002:63). Bu ve benzeri ifadeler aynı şekilde Arıkan'ın (2002:373) MHP'yi “ırkçı”, “yabancı korkusu yaşayan” (xenofobia), “demokrasi karşıtı” olarak nitelendirmesinin de temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Esasen MHP geleneği bu türden suçlamalara 1940'lardan beri muhatap olmakta ve her suçlamadan aklanarak çıkmaktadır. Dahası, Akgün (2002) örneğinde olduğu gibi bir yazar aynı çalışma içerisinde MHP'ye “sağcı nasyonalist”, (s.17), “ultra-nasyonalist” (s.30), “nasyonalist” (s.18), “seküler nasyonalist” (s.29) gibi nitelendirmelerde bulunuyorsa ortada kavramsal ve algısal bir sorun var demektir. Yukarıdaki tablodan çıkarılacak bir başka sonuç ise MHP'nin ise “kendini ifade etme” ve “toplumsal algı oluşturma” noktalarında daha fazla çaba sarf etmesi gereğidir.

MHP'ye Dair Çalışmalarda Bilgi ve Bilimsellik Sorunu

MHP ile ilgili çalışmalarda çokça hatanın yanında bazı mantıksal ve yönetsel sorunlara rastlanmaktadır. Yöntemsel sorunların başında, yukarıda sıkça belirtildiği gibi “birincil veriler” yerine dolaylı bilgilerden hüküm çıkarılması gelmektedir. Diğer sorunları ise şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

a-Yanlış Bilgi Sorunu: Yukarıda, bazı çalışmalarda MHP'nin adının dahi yanlış yazıldığı gösterilmişti. Buna ilaveten partinin tarihsel arka planı hakkında da bir dizi yanlışla rastlanmaktadır. Örneğin, Arıkan'a (2002:358) göre "aşırı sağcı CKMP 1948'de Fevzi Çakmak tarafından kurulmuştur". CKMP'nin "aşırı sağcılığı"nu bir yana koysak bile bu kısa cümlede iki yanlış bulunmaktadır. Birincisi CKMP 1948'de değil, 1958'de kurulmuştur. İkincisi, Mareşal Fevzi Çakmak bu partinin asla genel başkanı olmamıştır; zira kendisi 1950'de vefat etmiştir. Arıkan'ın verdiği bilgilerdeki yanlışlar Yavuz'un (2003) da dikkatinden kaçmamıştır. Yavuz'un Arıkan'a ilişkin değerlendirmesi şöyledir: "Mareşal Fevzi Çakmak CKMP'ye Arıkan'ın belirttiği gibi asla başkanlık etmemiştir zira 1950'de vefat etmiş birisi 1959'da kurulmuş bir partiye istese de başkanlık yapamaz." Burada Yavuz bir yanlış düzeltiyim derken kendisi de bir başka yanlışla düşmektedir. Yazar CKMP'nin kuruluşunu 1959 olarak belirtirken (s.205, 16 numaralı dipnot) yanılmaktadır; zira CKMP 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisinin birleşmesiyle kurulmuştur (Çalık 1995: 91; Öznur 1999: 62). İlginçtir, aynı hatayı Akgün de yapmakta ve CKMP'nin başkanlığını Mareşal Fevzi Paşa'nın yaptığını söylemektedir (Akgün 2002: 18).

b- İddiaları Delillendirme Sorunu: Yönteme ilişkin öne çıkan en önemli sorun, yukarıda ifade edildiği gibi, MHP'nin kendi söyleminin dikkate alınmaması, kurumsal hâkimiyet alanı dışında meydana gelen olaylardan "sorumlu" tutulmasıdır. Buna en güzel örneklerden biri Arıkan (2002: 369) tarafından sergilenmektedir. MHP'nin "Batı tipi aşırı sağcı" bir parti olduğunu ortaya koyabilmek için "yabancı", "göçmen" karşıtlığı veya antisemitist unsurlar tespit edemeyince iki noktaya odaklanmaktadır: Birincisi "Ya sev ya terk et!" sloganı; ikincisi Osman Durmuş'un Sağlık Bakanı iken meydana gelen depresimde "Yunanlılardan kan almadığı" iddiası. Bu iddiaların dayanağı olarak ise "Radikal" gazetesi gösterilmektedir. Bu iki olguya ilişkin yazarın ya yeterince araştırma yapmadığı veya kasten saptırma yaptığı düşünülebilir. Bugünlerde hiç kullanılmayan "Ya sev ya terk et!" MHP'nin bir sloganı değildir. 1990'lardan 2000'lerin başına kadar "teröre destek verdiği" düşünülen gruplara karşı geniş bir kitle tarafından kullanılmıştır. İkincisi, Osman Durmuş söz konusu olayı medya aracılığıyla yalanlamıştır. Varsayalım ki bu iki olay da yazarın dediği şekilde gerçekleşmiş olsun: bu durumda MHP'yi mahkûm etmek için yeterli delil bulunmuş oluyor mu? İki istisnai gözlem ile genelleme yapmak mümkün olabilir mi?

Yönteme ilişkin öne çıkan en önemli sorun, yukarıda ifade edildiği gibi, MHP'nin kendi söyleminin dikkate alınmaması, kurumsal hâkimiyet alanı dışında meydana gelen olaylardan "sorumlu" tutulmasıdır.

c- Anlam Kaydırma Sorunu: Hillenbrand (2007: 215) “muhalifleri tarafından” MHP’nin “faşist” olarak nitelendirilmesinin nedeni olarak Alpaslan Türkeş’in Türk milletini *diğer bütün milletlerden daha üstün görmesini* göstermektedir. Yazar bu ifadenin MHP’nin resmî İnternet sayfasından (www.mhp.org.tr) yer aldığını söylemektedir. İşin doğrusu İnternet sayfalarından yapılan alıntılar bu şekilde ana sayfa adresiyle değil, alıntının yapıldığı sayfanın adresiyle gösterilir. Ama konu bu değil. Alıntıyı Türkçeye çevirirsek: “*Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur. Köküne dön! Sözlerimiz Türk olanlardır...*” Yazar salt bu ifadeden Türkeş’in Türkleri diğer bütün milletlerden daha üstün gördüğü hükümüne varmaktadır.

Østergaard-Nielsen (2003: s.51) MHP ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: “MHP’nin ideolojisi hem Pantürkçülüğü hem de İslam öncesi mitoloji ile birlikte güçlü dinî unsurları da kapsamaktadır. MHP antikomünist ve antiayrılıkçıdır (antikürtçü). Doğrusu antiayrılıkçı olmak ile antikürtçü olmak nasıl eş anlamlı gibi kullanılabilir, anlamak zordur.

Anlam kaydırmaya bir örnek te Arıkan tarafından sergilenmektedir. Arıkan’ın (1998:130) tespitine göre “*MHP yapay döllemeye*” karşı olduğu için “*Bireysel özgürlüklere açıkça muhalefet ediyor*”. Arıkan bunun “*aslında sınırsız özgürlüğü engellemek için parti programında zikredilen temel hak ve özgürlükleri savunma ilkesiyle çelişir bir durum*” olduğunu vurguluyor. Doğrusu milliyetçi bir partinin “temel hak ve özgürlükler”i korumasının yanında bireyin topluma karşı sorumlulukları olduğunu vurgulaması hangi çelişkiye denk geliyor, anlamak zordur. Ayrıca MHP “temel hak ve özgürlükler”den söz ederken Arıkan’ın çelişki olarak gördüğü gibi “*sınırsız bireysel özgürlükler*”den mi söz etmiş oluyor? Milliyetçi bir partinin bireyler için millî kültür ve inanç sistemiyle çelişir “sınırsız” (örneğin zina, ensest ilişki vb.) özgürlükler sunması esas kendi ideolojisiyle çelişki anlamına gelmektedir ki böyle bir çelişki söz konusu değildir.

d- Mesnetsiz Hüküm Sorunu: Mesnetsiz yargılara en uç örnekleri sunan yazarlardan biri Kushner’dır (2003:153). Bazı örnekler:

“MHP, Türkiye’de “neofaşist siyasi bir parti...” (s.153) Herhangi bir kaynak veya delil sunulmuyor.

“Birçok gözlemci, MHP’nin yapı, ideoloji ve taktiklerini Avrupa’nın 1930’lardaki faşist rejimleri ile karşılaştırmaktadırlar...” Bu gözlemcilerin kimler olduğuna ilişkin bilgi yok.

“Bozkurtlar 1990’larda Kıbrıs, Alman ve İngiltere Türk toplumlarına karşı şiddet uygulamakla suçlandılar.” Ne zaman ve kimlere nasıl bir şiddet uygulandığına dair bir tek örnek bile verilmemektedir.

Yine Yavuz’a (2003:251) göre “MHP’nin devletçi olması nedeniyle asker MHP’yi statükonun korunması için güvenilir ve güvenli bir mekanizma olarak görür.” Doğrusu bu yargıya varan birisinin 12 Eylülde askerinin MHP’lilere uyguladığı “soykırımdan” ve Millî Güvenlik Savunma Belgesinde (Kırmızı Kitap)

“Türk milliyetçiliğinin “bölücülük ve irtica” ile birlikte devlete yönelik tehditler arasında zikredildiğinden bihaber olması gerekir.

Aynı çalışmada Yavuz “(MHP’deki) otoriteryan siyasi kültür insan haklarına hiçbir değer atfetmemekte ve demokrasinin sağlanmasını kolaylaştırmamaktadır” (s.251) tespitinde bulunmaktadır. Yazar, MHP’nin parti programları ve seçim beyannamelerinde sürekli olarak demokrasi ve insan hakları vurgusu yaptığını göz ardı etmektedir. Dahası, MHP’nin yükselişindeki en önemli etmenlerden birini “MHP’nin icat ettiği asker uğurlama şenlikleri” (s.252) olduğu gibi “derin” analiz yapan bir siyaset bilimci için aslında fazla söz etmeye de gerek kalmamaktadır.

Bu konuda birçok örnek arasından Arıkan’ın (1998) MHP’nin söyleminin “düşmanlık” üzerine kurulmuş tepkici söylem olduğunu, Bekir Coşkun’un Hürriyet’teki bir yazısını delil göstererek belirtmektedir. Buna göre MHP ideolojisi “1960’larda düşman olarak DP’yi, 70’lerde komünizmi, 80’lerde PKK’yı ve 90’larda ise Refah Patisini görmektedir” (s.121-122). Doğrusu bu ifadenin neresini düzeltmek gerekiyor, karar vermek zor. Ama MHP “ideolojisi”nin DP yöneticilerinin idamını engellemek için elinden geleni yaptığı bilinmektedir. MHP ideolojisi sadece 1970’lerde değil her dönem komünizme karşıdır. Aynı şey PKK için de geçerlidir, ama MHP’nin bölücülük karşıtlığı noktasında 1980’lerin nasıl özel bir önemi olduğu anlaşılır değildir. Ayrıca 1991’de “Refah, MÇP, IDP” seçim ittifakı yapılmışken MHP’nin 1990’larda özel bir Refah karşıtlığı geliştirdiği iddiasının nasıl bir temeli olabilir?

Sonuç

Yabancı yayınlarda MHP’nin ele alınışına ilişkin bir ön inceleme yapıldığı bu çalışmanın ortaya koyduğu temel hususlardan biri ele alınan alanın oldukça bakir, hatta ihmal edilmiş olduğudur. Bu alanın bu denli boş bırakılması, sınırlı sayıdaki çalışmalardan dönemsel bir perspektif oluşturmayı da engellemektedir. İkinci husus, MHP’nin adı etrafında devasa bir ön yargılar duvarı örüldüğü gerçeğidir. Bilimsel çalışmalarda bile ön yargılar bu denli belirleyici oluyorsa burada, MHP’nin de kendini bilim camiasına anlatma konusunda daha fazla çaba sarf etmesi ve hakkındaki menfi algılamaları giderici faaliyetlerde bulunması gereği ortaya çıkmaktadır. Bunun için MHP ve Türk milliyetçiliği eksenli bilimsel faaliyetlerin ve yayınların çoğaltılması yönünde çaba harcanmalıdır. Bu sadece resmî bir yükümlülük değil, aynı zamanda bilim insanları ve düşünürleri ile bütün milliyetçi camianın üstlenmesi gereken bir sorumluluktur. ■

¹ Ülkücüler, yabancı basında daha çok “Bozkurtlar”; Bozkurtlar ise terör örgütü olarak betimlenmektedir. Gerçekte Türkiye’de Bozkurtlar adında bir “örgüt” olmamasına rağmen niçin böyle bir literatür oluşmuştur? Bunda mutlaka bozkurt sembolünün Ülkücüler tarafından kullanılmasının payı vardır. Fakat yabancı yayınlarda Bozkurt ifadelendirmesinin benimsenmesinin başka nedenleri de

vardır. Birincisi, “ülkücü” kelimesinin İngilizce çevirisinin (idealizm) felsefi derinliği olan ve olumlu çağrışımlar yapan bir kavram olmasıdır. Bu çeviri nadiren yapılsa bile yanına mutlaka “Bozkurt” tanımını da eklenmiştir. İkincisi ise bozkurdun Türk mitolojisine dayanan bir kavram olmasıdır. Böylece bu kavram etrafında her türlü “nasyonalist” kurgulama yapılabilir. Örneğin, “Ülkücü” adlandırılmasından itina ile kaçınan Kushner (2003:152-3) ve Deliso (2007:5.bl.) gibi yazarlar çalışmalarında Türkiye’de neredeyse bütün terör olaylarından sorumlu olan “Bozkurtlar” diye bir örgütün var olduğunu yazarken hiçbir belgelemeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Dahası, Ağca’nın Papa suikastı olayı örneğinde olduğu gibi, MHP ve Ülkü Ocaklarının bu tür eylemlerle ilişkisi olmadığına ve bunları asla tasvip etmediklerine ilişkin resmî açıklamalarına araştırmalarında yer vermemektedirler. Öte yandan Türkeş’in bir “bozkurt düşmanı” olduğunu söyleyen yazarların varlığı da bir çelişkiye tekebül etmektedir. Mesela Yalçın ve Yurdakul’a (2000: 26 ve 38) göre Türkeş partisinden “Bozkurtlar”ı tasfiye etmiş ve bu nefretinin derinliği öylesine fazla imiş ki 1995 Erciyes Kurultayında bozkurt heykeli taşıyan bir grubu “Siz putperest misiniz?” diye azarlamış. Bu azarlamının Türkeş’in konuşmasını kesen ve Kurultayın nizamını bozmaya matuf bir disiplinsizliğe karşı yapıldığını söylemeye bile gerek yoktur.

² Grange gibi uluslararası bir yazar dahi “Kurtlar İmparatorluğu” adlı eserinde “Bozkurtlar”ı akla hayale gelmeyecek betimlemelere konu etmekte; Fransız Gizli Servisine kan kusturan bir mafya ve vahşet örgütü olarak resmetmekte, “1980 darbesinden sonra solcuların hapsedilip Bozkurtların hemen serbest bırakıldığı” gibi temelsiz ifadeleri romanında bol bol dile getirmektedir.

³ MHP’nin soydaşlara karşı olan ilgisini “Pantürkçülük ve dolayısıyla “faşistlik” sayan bir düşüncecinin Kushner (2003) ve Deliso (2007) gibi yazarlarda bulunduğu görülmektedir. Yaptığımız ön araştırmaya göre Yunanistan’da bugün iktidarda olan “Panhelenik Sosyalist Parti”nin Panhelenik ve sosyalist olmasını çelişkili bulan ve buradan hareketle bu partiyi faşistlikle suçlayan bilimsel bir çalışmaya rastlayamadık. Ama öyle anlaşılıyor ki Gladstone gibi 1868-1884 yılları arasında Britanya’da dört kere başbakanlık ve dört kere de Maliye Bakanlığı yapan bir şahsın açıkça ortaya koyduğu gibi “*Türk gibi düşük kültürden bir ırkın Grek gibi yüksek kültürden bir ırka hâkimiyet kurması gayriahlakidir.*” (Sandiford 1981: 32) ve Avrupa ahlakına göre Batı hâkimiyetinin önündeki her engel gayriahlakidir. Bu çelişki bile Batı kurgulamalı nitelendirmelerin ne denli ayrımcı olduğunu göstermektedir.

⁴ Batı’da Grek-Roma-Hristiyanlık-Aydınlanma çizgisinde evrensel, küresel kavramlarına yüklenen anlamlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız (Coşkun ve Doğruyol 201?).

⁵ Hakan Yavuz (2003) İslamcılıkla ilgili çalışmasında bire bir görüşme yöntemini kullanırken, MHP ile ilgili ifadelerini tamamen kendi yargıları üzerinden yürütme keyifliğinde bulunmaktadır.

⁶ Aslında sorun sadece çeviri hatalarıyla sınırlı değildir. MHP’nin adlandırılmasında dahi sorunlar gözlenmektedir. Örneğin Østergaard-Nielsen (2003: xiii) garip bir şekilde MHP’nin açılımını “Millî Hareket Partisi” şeklinde yapmaktadır. Buna karşılık Mechem (2004: 355) MHP’nin İngilizce karşılığı olarak “National” Action Party, MHP’nin açılımını da “Millî Hareketçi Parti” (2 Nu. 1ı dipnot) şeklinde yapmaktadır. Bu “bilimsel” çalışmaların Türk siyaseti ve MHP hakkındaki çıkarsamalarını bu gözlemlerle okumak, bu çalışmanın ele aldığı sorunun ne denli vahim olduğunu da göstermektedir.

⁷ MHP söz konusu olduğunda araştırmacılar “bilimsel” çalışmalarda yanlış yapmak özgürlüğü sonuna kadar kullanılmaktadır. Bazı istisnalar dışında özellikle yabancı yazarların Türk siyasi hayatı hakkındaki bilgisizliklerine rağmen “büyük laflara soyunmaları” ve hüsnükabul görmeleri anlaşılır gibi değildir. Şu tespit Tocci’den (2001: 10) bire bir çeviridir: “1991 seçimlerinde oylarda yeni parçalanmalar görüldü. Eski MSP kendini Refah Partisi olarak reforme etti ve eski sağcı “Milliyetçi Eylem-Action-Partisi” yeniden canlandırılarak ve daha sonra Devlet Bahçeli liderliğine geçerek, adını Milliyetçi Hareket-Movement-Partisi olarak değiştirdi.” Oysa yukarıda değinildiği gibi NAP ve NMP aslında MHP’nin farklı İngilizce çevirilerinden başka bir şey değil.

⁸ MHP’yi faşistlik ile suçlayanların en fazla referansta buldukları hususlardan biri de Türkeş’e “Başbuğ” denmesidir. Örneğin Arıkan’a (1988) göre “Başbuğ” ile Führer aynı anlama gelmektedir. Yavuz (2002:205) bu eşleştirmeye haklı olarak itiraz etmekte ve Başbuğ’un “komutan-yönetici –

commander-ruler” anlamına geldiğini, Führer olarak çevrilmesinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Yavuz, ayrıca Arıkan’ın (1998) MHP’yi “faşist, ırkçı, ve terörist” şeklinde karakterize etmesini de “problematik” bulmakta ve örneğin Fevzi Çakmak’ın asla faşizme yakınlaşmadığını dolayısıyla MHP’nin kökeninde faşizan eğilimler olduğu iddialarının temelsiz olduğunu vurgulamaktadır. Gerçekten de Führer kavramının Hitler’e atfen kullanımında “tek karar verici”, “doğa tarafından üstün liderlik vasıflarıyla donatılmış” ve “günahtan/kusurdan arı” bir içerik bulunmaktadır (Woodley 2010: 97). Oysa Başbuğ kelimesinin böylesi bir içeriği asla yoktur. Ayrıca o dönemde Erbakan’ın “Hoca”, Ecevit’in “Karaoğlan” ve Demirel’in “Çoban Sülü” olarak anılması Türk siyasetinde böylesi bir adlandırma geleneğinin olduğunu göstermektedir.

⁹ Mesela, açık bir şekilde yabancı düşmanlığı yapmak, moderniteye karşı çıkmak, politik bölünmeden nefret ve sosyal harmoniyi önemsemek bu ölçütler arasında yer almaktadır. İlginçtir, aslında moderniteye özellikle kuramsal çerçevede en büyük eleştiri “postmodernistler” tarafından gelmektedir. Yine liberaller, modernitenin bireyi ihmal eden “tekleştirici” tavrına yüksek sesle itiraz ederler. Buna karşılık milliyetçilik ise modernite ile önemli bir sorun yaşamaz. Sanırım Akgün bu görüşü ortaya atarken daha çok “dinci” olarak nitelendirilen partileri aklına getiriyordu.

¹⁰ MHP’nin Parti Programı’nda demokrasi ve insan hakları vurgusu sürekli yapılmaktadır. Şu alıntı hem 2000 Yılı Parti Programı’nda (s.8) hem de 2007 yılı Seçim Beyannamelerinde (s.10) aynı şekilde yerini korumuştur: “*Milliyetçi Hareket Partisi, devlet idaresinde milletin en iyi şekilde temsil edildiği bir rejim olan demokrasiyi; hukukun üstünlüğünün, insan hak ve özgürlükleri ile fikir, teşebbüs ve vicdan özgürlüğünün en geniş anlamda teminat altına alındığı bir sistem olarak görmekte ve benimsemektedir*”. (s.8). Bu durum, demokrasi ve insan hakları konusunda MHP’nin söyleminde dönemsel bir tutarlılık olduğunu da göstermektedir.

Kaynakça

- Akarca, A. T. ve Tansel, A. (2007), “Social and Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election”, *IZA Discussion Paper Series*, No. 2881, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor, June.
- Akgün, B. (2002), “Twins or Enemies: Comparing Nationalist and Islamist Traditions in Turkish Politics”, *Middle East Review of International Affairs*, col. 6, No. 1.
- Arıkan, E. B. (1998), “The Programme of the Nationalist Action Party: An Iron Hand in a Velvet Glove? Middle Eastern Studies, C. 34, No. 4.
- Arıkan, E. B. (2002), “Turkish Ultra-nationalists Under Review: A Study of the Nationalist Action Party,” *Nations and Nationalism*, 8 (1).
- Arpac, O. Ve Bird, G. (2009), “Turkey and the IMF: A Case Study in the Political Economy of Policy Implementation, *Rev. Int. Organ*, No.4.
- Aydıntaşbaş, A. (1998), “The Malaise of Turkish Democracy”, *Middle East Report*, No. 209, Kış.
- Back, L. ve Solomos, J. (2000), **Theories of Race and Racism: a Reade**.
- Bahçeli, D. *Siyasette İlke Ekonomide Kararlılık*, MHP Yayınları (http://www.mhp.org.tr/dokumanlar_yayinlar.php)ç
- Barnard, A. (2002), “Emic and Etic”, içinde, Barnard, A. ve Spencer, J. (derleyenler) *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, Routledge.
- Başkan, F. (2006), “Globalization and Nationalism: The Nationalist Action Party of Turkey”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 12: 1.
- Bulut, E. (2006), “The Social Grammar of Populist Nationalism”, içinde, Hans-Lukas, K. (derleyen), *Turkey Beyond Nationalism: Towards Postnationalist Identities*, i.b. Taurus.
- Coşkun, R. Doğruyol, A. (201?), “Küreselleşmenin Zihniyet Arkaplanı ve Batı Üçlemesinde Evrenselliliği Arayış: Totus Genum Humanum”, eser inceleme aşamasında.
- Çalık, M. (1995), **MHP Hareketi: Kaynakları ve Gelişimi (1965-1980)**, Cedit Neşriyat.
- Deliso, C. (2007), *The Coming Balkan Caliphate: The Threat of Radical Islam to Europe and the West*, Praeger Security International

- Eligür, B. (2007), "The Changing Face of Turkish Politics: Turkey's July 2007 Parliamentary Elections", *Middle East Brief*, Nov., No.22.
- Gordon, P. ve Taspinar, Ö. (2008), "Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey can Revive a Fading Partnership", Brookings Institutions.
- Hendrich, B. (2006), "Post-nationalist Semiotics? The Emblem of the Justice and Development Party AKP," içinde, Hans-Lukas, K. (derleyen), *Turkey Beyond Nationalism: Towards Postnationalist Identities*, i.b. Tauris.
- Hillenbrand, C. (2007), *Turkish Myth and Muslim Symbol*, Edinburgh University Press.
- Kushner, H. W. (1997), "Self-Perception and Identity in Contemporary Turkey", *Journal of Contemporary History*, C. 32, No. 2.
- Kushner, H. W. (2003), *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publication.
- Makovsky, A. (1999), Turkey's Nationakist Moment, *The Washington Quarterly*, 22:4.
- Mecham, R. Q. (2004), "From the Ashes of Virtue, a Promise of Light: The Transformation of Political Islam in Turkey", *Third World Quarterly*, C. 25, No. 2.
- Østergaard-Nielsen, E.(2003), **Transnational politics: Turks and Kurds in Germany**, Routledge.
- Öniş, Z. (2003), "Globalization, Democratization and the Far Right: Turkey's Nationalist Action Party", *Critical Perspective*,10: 1.
- Öznur, H. (1999), *Ülkücü Hareket*, C.1. Alternatif Yayınları.
- Salt, J. (1995), "Nationalism and the Rise of Muslim Sentiment in Turkey", *Middle Eastern Studies*, c. 31, No. 1.
- Sandiford, K. A. P. (1981) "W. E. Gladstone and Liberal-Nationalist Movements", *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, C.13, No.1.
- Türkeş, A. (19??), *Temel Görüşler*, Hamle.
- Woodley, D. (2010), *Fascism and Political Theory: Critical Perspectives on Fascist Ideology*, Routledge.
- Yalçın, S. ve Yurdakul, D. (2000), **Reis: Gladyo'nun Türk Tetikçisi**, 12. Baskı, Su Yayınları.
- Yavuz, M. H. (2002), "The Politics of Fear: The Rise of the Nationalist Action Party (MHP) in Turkey", *Middle East Journal*, C. 56, No. 2.
- Yavuz, M. H. (2003), *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford Univ. Press.